günah olduğu inancıyla hayatının sonlarına doğru çalışmalarından pişmanlık duyarak bir daha resim yapmamaya yemin edip elindeki eserleri yaktığı veya sildiği yolundaki söylentiler sebep gösterilmektedir. Abdülhay Hâce'nin imzasını taşıyan orijinal bir eserin ele geçmemiş olmasına rağmen, birtakım çalışmalarının Muhammed b. Mahmûd Şah Hayyâm tarafından yapılmış kopyaları bazı saray albümlerinde yer almaktadır. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Behrâm Mirza Albümü*'ndeki bir minyatürün (Hazine, nr. 2154, vr. 20b), albüm hazırlanırken ona atfedilmiş olduğu görülmektedir. Washington Freer Gallery'de yer alan Sultan Ahmed b. Üveys'in divanındaki emsalsiz derecede güzel minyatürlerin de Abdülhay Hâce'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dost Muhammed, *A Treatise on Calligraphist and Miniaturists* (*Hâlât-ı Hünerverân*, nşr. M. Abdullah Chaghatai), Lahore 1936; Kādî Ahmed [Kummî], *Calligraphers and Painters* (trc. V. Minorsky), Washington 1959; L. Binyon v.dğr. *Persian Miniature Painting*, London 1933, Appendix II; Filiz Öğütmen, *XII-XVIII. Yüzyıllar Arasında Minyatür Sanatından Örnekler*, İstanbul 1966; Esin Atıl, *The Brush of the Masters: Drawings from Iran and India*, Washington 1978; Filiz Çağman—Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri*, İstanbul 1979, s. 17; P. P. Soucek, "ᶜAbd al-Ḥayy, Ḳāja", *EIr.*, I, 115-116.

 FİLİZ ÇAĞMAN

ABDÜLHAY el-HASENÎ

(عبدالحى الحسنى)

Abdülhayy b. Fahriddîn b. Abdilalî el-Hasenî (1869-1923)

Hindistanlı âlim ve tarihçi.

22 Aralık 1869'da Leknev yakınlarındaki Ray Barilli'ye iki mil mesafede bulunan Seyyid Alemullah en-Nakşibendî'nin tekkesinde doğdu. Moğol istilâsı sırasında Bağdat'tan Hindistan'a göç ederek orada İslâmiyet'i yaymaya çalışan, Hz. Hasan soyundan gelen bir aileye mensuptur. Önce Leknev'de devrin tanınmış âlimlerinden Arapça, aklî ilimler, fıkıh ve tefsir dersleri aldı. Daha sonra, zamanın önemli ilim merkezlerinden biri olan Bhopal'da hadisten tıbba kadar çeşitli ilimler tahsil etti. Ardından, Hindistan'ın en büyük ilmî, dinî merkezleri olan Delhi, Sahâranpûr, Diyûbend (Deoband), Panipat ve Serhend'e gitti; oralarda da bazı ilim adamlarının derslerini takip ederek icâzet aldı.

Müslümanların kalkınmasına ve öğretim metotlarının yenileştirilmesine büyük önem veren Abdülhay 1895'te Leknev'e yerleşti. Zamanının büyük bir kısmını, bu gayeleri gerçekleştirmek üzere 1893'te Nedvetü'l-ulemâ adıyla kurulmuş olan cemiyete ayırdı. 1915'te Nedve'ye müdür oldu. Ölümüne kadar Nedvetü'l-ulemâ ve ona bağlı bir kuruluş olan Dârü'l-ulûm'da çalıştı. Arap, Fars, Urdu dil ve edebiyatlarıyla İslâm sonrası Hindistan tarih ve medeniyeti, ilim ve telif hareketleri hakkında geniş bilgi sahibiydi. Son günlerine kadar kitap yazmakla meşgul oldu. 2 Şubat 1923'te vefat etti. Seyyid Alemullah'ın zâviyesinde onun kabri yanına defnedildi. Meşhur fikir adamı Ebü'l-Hasan Ali el-Hasenî en-Nedvî ile Nedvetü'l-ulemâ eski başkanı Abdülalî el-Hasenî (ö. 1961) onun oğullarıdır. Fıkıh, tefsir, hadis, siyer ve tarih alanlarında çeşitli eserler yazan Abdülhay el-Hasenî'nin başlıca eserleri şunlardır:

1. ***Nüzhetü'l-ḫavâṭır**** ve *behcetü'l-mesâmiᶜ ve'n-nevâẓır*. I-XIV. (VII-XX.) yüzyıllar arasında Hindistan'da yaşamış 4500 kadar âlim, mutasavvıf, edip, siyaset ve devlet adamının biyografilerini ihtiva eden sekiz ciltlik Arapça bir eserdir. 1. cilt hicrî I-VII. asırlara, diğer ciltler de VIII. yüzyıldan başlamak üzere her biri bir yüzyıla tahsis edilmiştir. Eserin önce ikinci cildi, İbn Hacer el-Askalânî'nin hicrî sekizinci asır âlimlerinin biyografilerine dair *ed-Dürerü'l-kâmine* adlı eserinin zeyli olarak neşredilmiş (Haydarâbâd 1350/1931), yedinci cilde kadar olan diğer ciltler 1366-1378 (1947-1959) yılları arasında, sekizinci cilt ise 1390 (1970) yılında Haydarâbâd'da basılmıştır. 2. *Cennetü'l-maşriḳ ve maṭlaᶜu'n-nûri'l-müşriḳ*. Hindistan'ın fizikî ve beşerî coğrafyası ile İslâm sonrası tarihinin ele alındığı eserde Hindistan'da hüküm süren devletler, hükümdar ve valiler, bunların yönetim şekilleri ve uygulamalarından geniş bir şekilde bahsedilmekte, ayrıca Hindistan'da İngiliz hâkimiyeti ve Hindistan bağımsızlık hareketlerine de yer verilmektedir. Eser, muhtevasına daha uygun olarak *el-Hind fi'l-ᶜahdi'l-İslâmî* adıyla yayımlanmıştır (Haydarâbâd 1972). 3. *Maᶜârifü'l-ᶜavârif fî envâᶜi'l-ᶜulûm ve'l-maᶜârif*. İslâmiyet'in Hindistan'da yayılışından XX. yüzyılın başlarına kadar Hindistan'da eğitim ve öğretim tarihi, dinî ve müsbet ilimler, dil, edebiyat, tarih ve coğrafya alanındaki gelişmeler ve bu dallarda yazılan eserlerden bahseden bu kitap da *eş-Şeḳāfetü'l-İslâmiyye fi'l-Hind* adıyla neşredilmiştir (Dımaşk 1377/1958). 4. *Telḫîṣü'l-aḫbâr*. Hadis alanında değerli bir çalışma olan eserde, senedler verilmeksizin sadece hadisler zikredilmektedir. Nevevî'nin *Riyâżü'ṣ-ṣâliḥîn*'i gibi sahih hadisleri ihtiva eden bu eser de müellifin ölümünden sonra *Tehẕîbü'l-aḫlâḳ* adıyla yayımlanmıştır (Dımaşk 1394/1974, Beyrut 1398/1978). 5. *Müntehaʼl-efkâr*. *Telḫîṣü'l-aḫbâr*'ın şerhidir. 6. *Gül-i Raᶜnâ* (A'zamgarh 1343/1924). Urdu şiir tarihi ve şairlerine dair bir eserdir (müellifin bunlardan başka Urduca, Arapça ve Farsça bazı eser ve risâleleri için bk. Kudretullah el-Hüseynî, *Abdülḥay el-Ḥasenî*, s. 280-288).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhay el-Hasenî, *eş-Şeḳāfetü'l-İslâmiyye fi'l-Hind* (nşr. Ebü'l-Hasan Ali en-Nedvî), Dımaşk 1983; Abdülalî el-Hasenî, [Abdülhay el-Hasenî], *Nüzhetü'l-ḫavâṭır*, Haydarâbâd 1382/1962, I. c., *Mukaddime*; Ebü'l-Hasan Ali en-Nedvî, *a.e*, 1390/1970, VIII. c., *Mukaddime*; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 74, 863; Sezgin, *GAS*, II, 863; Ziriklî, *el-Aᶜlâm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 62; Kehhâle, *Muᶜcemü'l-müʾellifîn*, Dımaşk 1376-80/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî), V, 108-109; Ahmed Atıyyetullah, *el-Ḳāmûsü'l-İslâmî*, Kahire 1399/1979, V, 115; Yûnus İbrâhim es-Sâmerrâî, *ᶜUlemâʾü'l-ᶜArab fî şibhi'l-ḳārreti'l-Hindiyye*, Bağdad 1986, s. 784-786; A. S. Bazmee Ansari, "Nuzhat al-Khawāṭir", *IS*, XVI/2 (1977), s. 147-150; a.mlf., "Nuzhat al-Khawāṭir", *HI*, VII/2 (1984), s. 111-115; Nesîm Ahmed Ferîdî, "ᶜAbdülhay", *UDMİ*, XII, 855-857; Kudretullah el-Hüseynî, *Abdülḥay el-Ḥasenî*, Cidde 1403/1983, s. 280-288.

 MEHMET MAKSUDOĞLU

ABDÜLHAY el-KETTÂNÎ

(عبدالحى الكتانى)

(bk. KETTÂNÎ, Muhammed Abdülhay).

ABDÜLHAY el-LEKNEVÎ

(عبدالحى اللكنوى)

(bk. LEKNEVÎ).

ABDÜLKÂDİR, Şeyh

(الشيخ عبدالقادر)

(1874-1950)

Hindistanlı devlet adamı ve yazar.

Babasının, maliye memuru olarak bulunduğu Pencap şehrinde doğdu. İlk ve orta tahsilini Lahor'da tamamladı. 1894'te aynı şehirde bulunan Foreman Christian College'den mezun oldu. Bir